

Stavovi učenika prema psihičkim bolesnicima

Marija Čatipović¹, Vinko Čatipović²

Specijalistička pedijatrijska ordinacija dr. Marija Čatipović, Bjelovar¹

Djelatnost za psihijatriju, Opća bolnica Bjelovar²

Stručni članak

UDK 616.89-008:572.028-053.5

Prispjelo: 7. studenoga 2007.

Stigma znači negativno obilježavanje osobe zbog dijagnoze psihičke bolesti. Čini značajnu prepreku cjelovitom oporavku i resocijalizaciji psihijatrijskoga bolesnika. Stigma stoga nije samo psihijatrijski i medicinski problem već odraz zrelosti, tolerancije i humanosti cijele zajednice. Rad ispituje stavove mladih osoba, učenika Medicinske škole i Gimnazije Bjelovar, prema psihijatrijskim bolesnicima. Ispitanici su prije ispitivanja usvojili osnovna znanja o psihijatrijskim bolestima i bolesnicima tijekom nastave psihijatrije, odnosno psihologije, a ostvarili su i iskustvo osobnoga susreta s psihijatrijskim bolesnicima. Rezultati rada pokazuju sljedeće: 1. povezanost straha spram psihijatrijskoga bolesnika i stigmatizacije, 2. značajnu stigmatizaciju usprkos prethodnom obrazovanju i osobnom susretu s psihijatrijskim bolesnikom, 3. potrebu primjene antistigma programa usmjerenih na promjenu odnosa šire društvene zajednice.

Ključne riječi: Stigmatizacija; Psihički oboljele osobe; Javno mišljenje

UVOD

Odnos zajednice prema psihičkim bolesnicima značajan je kad je u pitanju prevencija, liječenje i rehabilitacija. Povijesno je odnos društva prema psihijatrijskom bolesniku bio obilježen strahom i nastojanjem da se psihički bolesnu osobu izolira od društva. Psihički bolesne osobe doživljavane su neizlječivima, opasnim, nesposobnim i neodgovornim (8,9,10,11,12,13,14,22). Svjesnost pogubnih učinaka stigmatizacije čini danas moralno neodrživim takva mišljenja te nas usmjerava prema novim pristupima i odnosima spram psihijatrijskoga bolesnika (2,23).

Razumljivo je da psihijatrija kao moderna medicinska znanost ima značajan utjecaj na zajednicu i njen odnos prema psihijatrijskom bolesniku. Međutim, ranije oblikovani i utemeljeni društveni pogledi teško se i postupno mijenjaju, jer oni nisu isključivo uvjetovani razinom medicinskoga znanja, već su prije svega odraz i pokazatelj opće društvene zrelosti, tolerancije i humanosti određene zajednice.

Mladi ljudi, dijelom i zbog obilježja adolescencije kao razvojne faze, u pravilu su nositelji naprednih ideja i progresivnih promjena. Zato su pristupi mladih ljudi posebno zanimljivi, te se i ispitivanja odnosa zajednice prema psihijatrijskim bolesnicima često provode upravo na uzorku skupine mladih osoba (11,12). U radu analiziramo stavove učenika četvrtih razreda Gimnazije i Medicinske škole Bjelovar. Cijeneći značenje osobnoga iskustva susreta s psihijatrijskim bolesnikom u studiju su uključeni ispitanici koji su nakon usvajanja osnovnih informacija o psihičkim bolestima i poremećajima ostvarili i iskustvo osobnoga susreta s psihijatrijskim bolesnikom.

METODE I ISPITANICI

Predmet je studije analiza odnosa izabrane skupine adolescenata prema psihijatrijskim bolesnicima. Namjeravali smo ispitati isključivo mišljenje adolescenata koji su u sklopu nastave iz psihologije ili psihijatrije stekli osnovne obavijesti o psihičkim

bolestima i bolesnicima, a i koji su ostvarili osobni susret s psihijatrijski liječenim osobama. Zato smo izabrali učenike dviju srednjih škola u Bjelovaru - gimnazije i medicinske škole. Učenici četvrtih razreda Gimnazije Bjelovar u sklopu predmeta psihologije uče i o psihičkim bolestima. U dogovoru s profesorom psihologije organizirali smo posjete (2) Odjelu psihijatrije Djelatnosti za psihijatriju OB Bjelovar. Tijekom tih posjeta učenicima je pokazan Odjel, Dnevna bolnica, ambulante itd. Upoznali su načela rada, profile zaposlenika, zadaće osoblja te su razgovarali s osobljem i bolesnicima. Učenici Medicinske škole u četvrtom razredu slušaju predavanja iz psihijatrije i obavljaju redovitu praksu na odjelu psihijatrije.

Podatke smo prikupljali upitnikom (vidjeti u prilogima) koji sadrži pitanja o subjektivnom osjećaju ispitanika prilikom osobnoga kontakta s psihijatrijskim bolesnikom (1,2,3), doživljaju potencijalne opasnosti od psihijatrijskih bolesnika (8,11,14,18), odnosu prema psihijatrijskim bolesnicima, terapijskim postupcima i osobama koje se bave njihovim liječenjem (4,5,7,9,12,15,16,17,19) te nekim aktualnim pitanjima psihijatrije (6,13).

Anketiranje je provedeno krajem prvoga semestra školske godine 2005./06. Istoga su dana anketirani učenici četvrtih razreda Medicinske škole Bjelovar i Gimnazije Bjelovar (približno jednak broj učenika iz obiju škola). Ukupno je 111 učenika sudjelovalo u studiji. Tajnost ankete bila je zajamčena. Anketu su provele osobe koje ne sudjeluju u studiji.

Anketni listići četiriju ispitanika bili su neupotrebljivi, tako da je upitnike u potpunosti i ispravno ispunilo 107 ispitanika, i to 52 iz Gimnazije i 55 iz Medicinske škole.

Nakon završene obrade podataka posjetili smo učenike u njihovim razredima i prokomentirali rezultate studije. Nakon rasprave tražili smo od učenika da odgovore na pitanje što je najviše odredilo njihov doživljaj psihijatrijskoga bolesnika "opasnim".

REZULTATI

Većina je ispitanika izjavila (vidi tablicu 1.) da pri susretu s psihijatrijskim bolesnicima nisu osjetili nelagodu (42,06%) ili se radilo o blažoj nelagodi (51,40%). Nitko se nije osjećao ugroženim. Osjećaj sažaljenja javio se u većine ispitanika (77,85%). Najveći broj ispitanika zagovaralo je suradni odnos s psihijatrijskim bolesnikom (63,55%). Vrlo mali broj ispitanika smatrao je da obrazovni postupci nisu primjenjivi u liječenju psihijatrijskih bolesnika (6,54%).

Međutim, izneseni pogledi nisu u skladu sa sljedećim mišljenjima - više od polovine ispitanika psihijatrijske bolesnike doživljava opasnim za okolinu (59,81%) i osoblje psihijatrijskih odjela (77,57%), a više od pola ispitanika smatra da su psihički bolesne osobe potencijalno seksualno nasilne (55,14%).

Distanciranost spram psihijatrijskoga bolesnika vidi se i u sljedećim pogledima: rad s psihijatrijskim bolesnikom kao profesionalni izbor bez predrasuda prihvatilo bi samo 21,5% ispi-

TABLICA 1.
 Tablični prikaz odgovora ispitanika na pitanja postavljena u priloženom upitniku
TABLE 1
 Respondents' answers to the questions presented in the enclosed questionnaire

		ODGOVOR BR. / NUMBER OF THE ANSWER					
		1		2		3	
		n	%	n	%	n	%
PITANJE BROJ/NUMBER OF THE QUESTION	1	7	6,54	55	51,40	45	42,06
	2	0	0,00	25	23,36	82	76,64
	3	32	29,91	62	57,94	13	12,15
	4	13	12,15	68	63,55	26	24,3
	5	63	58,88	40	37,38	4	3,738
	6	10	9,35	93	86,92	4	3,738
	7	42	39,25	42	39,25	23	21,5
	8	18	16,82	64	59,81	25	23,36
	9	11	10,28	37	34,58	59	55,14
	10	4	3,74	37	34,58	66	61,68
	11	15	14,02	83	77,57	9	8,411
	12	49	45,79	51	47,66	7	6,542
	13	62	57,94	23	21,50	22	20,56
	14	23	21,50	72	67,29	12	11,21
	15	5	4,67	62	57,94	40	37,38
	16	35	32,71	62	57,94	10	9,346
	17	13	12,15	65	60,75	29	27,1
	18	29	27,10	59	55,14	19	17,76
	19	50	46,73	28	26,17	29	27,1

TABLICA 2.

Tablični prikaz odgovora ispitanika na pitanje: Što je najviše odredilo Vaš doživljaj psihijatrijskoga bolesnika opasnim?

TABLE 2

Respondents' answers to the question:

What is it that determined the most your perception of the mental patient as being dangerous?

	n	%
NEGATIVNO OSOBNO ISKUSTVO/ NEGATIVE PERSONAL EXPERIENCE	2	1,87
MIŠLJENJE RODITELJA/ PARENTS' ATTITUDES	31	28,97
PRIKAZ PSIHIJATRIJSKOGA BOLESNIKA U FILMOVIMA, KNJIGAMA I MEDIJIMA/ PRESENTATION OF PSYCHIATRIC PATIENT IN MOVIES, BOOKS AND MASS MEDIA	47	43,93
INFORMACIJE DOBIVENE U ŠKOLI/ INFORMATION OBTAINED IN SCHOOL	12	11,21
OSTALO/OTHER	15	14,02
ukupno/total	107	100,00

tanika; većina ispitanika ne bi (61,68%) ili bi nerado (34,58%) dopustila svom djetetu da se bavi takvim radom; 46,73% ispitanika psihijatrijske bi odjele smjestilo odvojeno od drugih odjela; 57,94% ispitanika vjeruje da je rizik obolijevanja od psihičkih bolesti veći u skupini osoba koje su zaposlene na psihijatrijskim odjelima. Trajni smještaj psihijatrijskoga bolesnika u zatvorenu ustanovu bezuvjetno prihvaća 60,75% ispitanika, a samo njih 27,1% smatra da za takvu odluku trebaju biti ispunjeni određeni uvjeti. Slično tomu 67,29% ispitanika bezuvjetno prihvaća mehaničku fiksaciju, a samo 11,21% smatra da se mehanička fiksacija smije primijeniti samo pod jasno definiranim uvjetima.

Ispitanici većinom smatraju da u našem društvu ne dolazi do zlouporabe psihijatrije (86,92%), tek mali broj ispitanika (20,56%) odluku o prisilnom liječenju psihijatrijskoga bolesnika povezuje sa sudom.

Tablica 2. prikazuje odgovore ispitanika na upit o uzrocima njihova doživljaja psihijatrijskoga bolesnika opasnim, prilikom ponovna posjeta, kada smo ih upoznali s rezultatima obrade upitnika.

Iz Tablice 3. vidljivo je da se odgovori učenika bjelovarske medicinske škole i gimnazije statistički značajno razlikuju u odnosu na pitanja br. 4, 7 i 14.

RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Moderno društvu odlikuje razvoj institucija civilnoga društva i zaštita građanskih prava pojedinca. U kontekstu takvih društvenih tendencija vrjednuje se i humanizira pristup psihijatrijskom bolesniku, čemu su značajan prinos dali i hrvatski psihijatri (17,29). Možemo zaključiti da u sklopu pozitivnih

društvenih promjena raste i tolerancija društva prema psihički bolesnim osobama (18,27).

Ispitanici su prije anketiranja tijekom predavanja i susreta s psihijatrijskim bolesnicima usvojili osnovne spoznaje o psihičkim bolestima i poremećajima, stigmi koja prati dijagnozu psihičke bolesti i antistigmatskim programima. Usvojeno znanje, prije svega spoznaja pogubnih učinaka stigmatizacije (16,25) rezultiralo je deklarativno pozitivnim odnosom ispitanika prema psihijatrijskim bolesnicima (negiranje negativnih osjećaja pri susretu, naglašavanje suradnoga odnosa u terapiji, prihvaćanje obrazovnih postupaka i sl.).

Međutim, nasuprot tim naglašeno afirmativnim pogledima rezultati ankete upućuju na neke upravo suprotne poglede - izbjegavanje rada s psihijatrijskim bolesnicima, zabrana rada s psihijatrijskim bolesnikom svojoj (budućoj) djeci, tendencija izdvajanja psihijatrijskih bolesnika iz općih bolnica, itd. Odgovori na pitanja br. 8, 11 i 18 upućuju na (slabo) prikriveni strah koji ispitanici osjećaju prema psihijatrijskim bolesnicima. U naknadnim razgovorima s učenicima dobivamo potvrdu mišljenja da se u pozadini takvih stavova krije uvjerenje da je psihički bolesna osoba nepredvidiva i potencijalno opasna (6,7,26).

Upravo vjerovanje da je bolesna osoba ujedno opasna i potencijalno agresivna osnova je procesa stigmatizacije (3,26). To je značajna polazna postavka našega razmišljanja. Studijom smo željeli provjeriti hoće li učenici iskazivati pretežno afirmativan odnos spram psihijatrijskih bolesnika nakon nazočenja nizu teoretskih predavanja o psihičkim bolestima i poremećajima, potkrijepljenih (pozitivnim) iskustvom osobnoga susreta s psihijatrijskim bolesnikom (5). U radu s učenicima psihijatar, odnosno psiholog u gimnaziji, jasno je upozorio na osobno pozitivno mišljenje i iskustva u radu s psihijatrijskim bolesnicima (iako ni

TABLICA 3.
 Usporedni prikaz odgovora ispitanika s prikazom statističke značajnosti razlike odgovora
 TABLE 3
 Comparison of respondents' answers with the presentation of statistically significant difference in answers

R.B. PITANJA/ NUMBER OF THE QUESTION	MEDICINSKA ŠKOLA/ SCHOOL OF NURSING			GIMNAZIJA/ GRAMMAR SCHOOL			p vrijednost/ p value
	ODGOVOR BR./ NUMBER OF THE ANSWER			ODGOVOR BR./ NUMBER OF THE ANSWER			
	1	2	3	1	2	3	
1	4	30	21	3	25	24	0,69982
2	0	10	45	0	15	37	0,19259
3	18	30	7	14	32	6	0,75663
4	6	39	7	7	29	19	0,03009
5	31	23	1	32	17	3	0,39988
6	5	47	3	5	46	1	0,62896
7	10	30	15	32	12	8	0,00002
8	8	33	14	10	31	11	0,75539
9	5	20	30	6	17	29	0,87494
10	2	24	29	2	13	37	0,12498
11	9	42	4	6	41	5	0,72631
12	29	23	3	20	28	4	0,33225
13	32	14	9	30	9	13	0,40737
14	6	46	3	17	26	9	0,00104
15	3	34	18	2	28	22	0,5777
16	17	34	4	18	28	6	0,62945
17	5	41	9	8	24	20	0,00988
18	14	32	9	15	27	10	0,80773
19	30	11	14	20	17	15	0,19803

sami psihijatri ne moraju "a priori" biti nositelji pozitivnoga odnosa prema psihijatrijskim bolesnicima (1,4,24), što je trebalo značajno utjecati na mišljenje ispitanika s obzirom na značajnije odnosa učitelj - učenik i relativno dugo trajanje takvog odnosa u konkretnom slučaju (predmeti psihologija i psihijatra slušaju se tijekom dvaju semestara). Rezultati studije i naknadno provedenoga ispitivanja (nakon obrade rezultata) pokazali su da su provedeni postupci u cjelini imali relativno slab učinak u smislu stvaranja pozitivnoga odnosa prema psihički bolesnim osobama. Potvrdilo se da djeca zadržavaju mišljenje koje su već ranije stekli u svojoj obitelji i koje njihove obitelji podržavaju. Značajno je zapažanje da doživljaj psihijatrijskoga bolesnika opasnim uvelike potiču prikazi psihijatrijskih bolesnika u filmovima, beletristici i sredstvima javnoga priopćavanja (29,32).

Iako su svi ispitanici prošli određenu teorijsku i praktičku nastavu iz psihijatrije, učenici medicinske škole u tom su pogledu u značajnoj prednosti pred gimnazijskim učenicima. Analiza razlika njihovih odgovora pokazatelj je značenja utjecaja teorijske i praktičke nastave na odnos prema psihijatrijskim bolesnicima. Razlike u odgovorima na pitanje br. 7 razumljive su, jer su učenici medicinske škole samim izborom škole prihvatili i mogućnost rada na psihijatrijskim odjelima. U odgovorima na pitanje br. 14 učenici medicinske škole u značajno većem broju od gimnazijskih učenika smatraju primjenu mehaničke fiksacije u psihijatriji opravdanom. To je vjerojatno rezultat njihova praktičnoga iskustva (nitko od gimnazijalaca nije nazočio primjeni mehaničke fiksacije). Slijedom sličnoga razmišljanja učenici medicinske škole u većem postotku podržavaju suradni odnos s psihijatrijskim bolesnikom (jer je on sastavni dio terapijske zajednice, u radu koje sudjeluju i učenici na praksi), dok gimnazijski učenici zagovaraju popustljiv pristup. Međutim, moramo naglasiti da u cjelini, bez obzira na navedene razlike u broju sati teorijske i praktične nastave iz psihijatrije, u svim drugim odgovorima nema statistički značajnih razlika između dviju skupina učenika.

To potvrđuje naš konačni zaključak da nedostatak znanja i neobaviještenost sasvim sigurno podržavaju stigmatu (19), ali promjene stereotipa nastaju tek na osnovi masovne promjene društvene svijesti (21). Takvo stanje masovne promjene društvene svijesti ne može se postići izoliranim akcijama ograničenim na manji uzorak populacije, bez obzira na stručnost i angažman voditelja programa. Željena promjena društvenih pristupa postići će se tek akcijama širokoga djelovanja usmjerenim na cijelu zajednicu, zbog čega je u procesu destigmatizacije psihički bolesnih osoba nužna pomoć i suradnja medija. Pri tome je važan i osobni angažman vodećih osoba javnoga života zajednice, jer oni u uvjetima naše civilizacije uvelike određuju afirmativne oblike ponašanja konkretne zajednice (30).

LITERATURA

1. Allison-Bolger VY. The original sin of madness - or how psychiatrists can stigmatize their patients. *Int J Clin Pract.* 1999;53:627-30.
2. Arbanas G. Stavovi maturanata medicinske škole prema shizofreniji, depresiji i posttraumatskom stresnom poremećaju. *Soc Psihijatr.* 2005;33:41-6.
3. Arikian K, Uysal O, Cetin G. Public awareness of the effectiveness of psychiatric treatment may reduce stigma. *Isr J Psychiatry Relat Sci.* 1999;36:95-9.
4. Bar-Levav R. The stigma of seeing a psychiatrist. *Am J Psychother.* 1976;30:473-82.
5. Bock T, Naber D. "Anti-stigma campaign from below" at schools-experience of the initiative "Irre menschlich Hamburg e.V.". *Psychiatr Prax.* 2003;30:402-8.
6. Corrigan PW, Watson AC, Ottati V. From whence comes mental illness stigma. *Int J Soc Psychiatry.* 2003;49:142-57.
7. Corrigan PW, Watson AC, Warpinski AC, Gracia G. Implications of educating the public on mental illness, violence, and stigma. *Psychiatr Serv.* 2004;55:577-80.
8. Crisp A, Gelder MG, Rix S, Meltzer H, Rowlands O. Stigmatization of people with mental illnesses. *Br J Psychiatry.* 2000;177:4-7.
9. Crisp AH, Gelder MG, Rix S, Meltzer HI, Rowlands OJ. Stigmatisation of people with mental illnesses. *Br J Psychiatry.* 2000;54:44-7.
10. Dain N. Reflections on antipsychiatry and stigma in the history of American psychiatry. *Hosp Community Psychiatry.* 1994;45:1010-4.
11. Devidio JF. On the nature of contemporary prejudice: the third wave. *J Soc Issues.* 2001;57:829-49.
12. Filipčić I, Marčinko D, Grubišić J, Begić D, Tomac A, i sur. Ispitivanje stava populacije u Republici Hrvatskoj prema shizofrenim bolesnicima anti-stigma upitnikom. *Soc Psihijatr.* 2003;31:3-9.
13. Filipčić I, Pavičić D, Filipčić A, Hotujac L, Begić D, Grubišić A, i sur. Attitudes of medical staff towards the psychiatric label "schizophrenic patient" tested by anti-stigma questionnaire. *Coll Antropol.* 2003;27:301-7.
14. Gaebel W, Bauman A, Witte AM, Zaeske H. Public attitudes towards people with mental illness in six German cities: results of a public survey under special consideration of schizophrenia. *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci.* 2005; 252:278-87.
15. Garfinkel PE, Dorian BJ. Psychiatry in the new millennium. *Can J Psychiatry.* 2000 Feb;45(1):40-7.
16. Goffman E. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity.* Harmondsworth: Penguin Books; 1968. str. 155-7.
17. Goreta M. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama - od plemenite ideje do trijumfa birokratskog uma. *Soc Psihijatr.* 1999;27:76-80.
18. Harding TW. Japan's search for international guidelines on fights of mental patients. *Lancet.* 1987;21:676-7.
19. Hugo CJ, Boshoff DE, Traut A, Zungu-Dirwayi N, Stein DJ. Community attitudes toward and knowledge of mental illness in South Africa. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol.* 2003;38:715-9.
20. Hyman SE. The millennium of mind, brain, and behaviour. *Arch Gen Psychiatry.* 2000;57(1):88-9.
21. Jokić-Begić N, Kamenov Ž, Lauri Korajlija A. Kvantitativno i kvalitativno ispitivanje sadržaja stigme prema psihičkim bolesnicima. *Soc Psihijatr.* 2005;33:10-9.
22. Lauber C, Nordt C, Falcató L, Rossler W. Behandlungsvorstellungen der Bevölkerung zu Depression und Schizophrenie. *Neuropsychiatrie.* 2002;16:93-6.
23. Lopez LR. Adolescents, attitudes toward mental illness and perceived sources of their attitudes: an examination of pilot data. *Arch Psychiatr Nurs.* 1991;5:271-80.
24. Nordt C, Rossler W, Lauber Ch. Attitudes of mental health professionals toward people with schizophrenia and major depression. *Schizophrenia Bulletin.* 2006;32:709-14.
25. Pennington DC. *Osnove socijalne psihologije.* Jastrebarski: Naklada Slap; 1997.
26. Phelan JC, Link BG. The growing belief that people with mental illnesses are violent: the role of the dangerousness criterion for civil commitment. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol.* 1998 Dec;33 Suppl 1:S7-12.
27. Sofres TN. *Attitudes to mental illness 2003 - report.* London: Department of Health. 2003. str. 3-4.
28. Stout PA, Villegas J, Jennings NA. Images of mental illness in the media: identifying gaps in the research. *Schizophr Bull.* 2004;30:543-61.
29. Šumanović M. Aktualnosti u primjeni Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama. *Soc Psihijatr.* 1999;27:72-6.
30. Vaughan G, Hansen C. 'Like Minds, Like Mine': a New Zealand project to counter the stigma and discrimination associated with mental illness. *Australas Psychiatry.* 2004;12:113-7.
31. Wahl OF, Lefkowitz JY. Impact of a television film on attitudes toward mental illness. *Am J Community Psychol.* 1989;17:521-8.

STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS MENTAL PATIENTS

Marija Čatipović¹, Vinko Čatipović²
Specialist Pediatric Office, Marija Čatipović, MD, Bjelovar¹
Psychiatric Unit, General Hospital Bjelovar²

ABSTRACT

Stigma signifies a negative denotation of a person diagnosed with a mental illness. It presents a significant impediment to full recovery and resocialisation of a psychiatric patient. Therefore, stigma is not only a psychiatric and medical problem, but also a reflection of maturity, tolerance and humanity of the whole community. The paper closely examines the attitude of young people, students of the School of Nursing and Grammar School in Bjelovar, towards psychiatric patients. Before the research, the examinees acquired basic knowledge in psychiatric diseases and psychiatric patients, by taking a course in Psychiatry, i.e. Psychology, and they also had the experience of a personal contact with psychiatric patients. The results of this research are the following: 1. the connection between fear caused by a psychiatric patient, and stigmatisation, 2. significant stigmatisation in spite of previous education and personal contact with a psychiatric patient, 3. the need for implementation of anti-stigma programs, with the purpose of changing attitudes of the wider community.

Key words: Stigmatization; Mentally ill persons; Public opinion